

OPINII PRIVIND ROLUL MONEDEI ÎN PERIOADA DE TRANZIȚIE*

Costin KIRIȚESCU

Membbru corespondent al Academiei Române

Dificultățile întâmpinate în activitatea social-economică în perioada de tranziție de la economia planificată centralizată la economia de piață provin din absența atât a teoriei, cât și a experienței în această materie. S-au emis păreri potrivit cărora teoria tranziției va putea fi elaborată de-abia la începutul secolului următor. Cât despre experiență, ea există numai în țările care s-au angajat mai devreme pe această cale, însă condițiile obiective și subiective diferă atât de mult de la o țară la alta, încât utilizarea acestei experiențe este în general neadecvată.

Nesiguranța alegerii căilor de realizare în condiții optime a tranziției din cauza absenței datelor teoretice și practice are consecințe serioase asupra capacității unei țări de creare a mecanismelor necesare tranziției. Pericolul nereușitei strategiei trecerii de la economia planificată centralizată la economia de piață este deosebit de grav. O asemenea nereușită atrage după sine instabilitatea socială și politică, torpilarea încrederii populației în capacitatea guvernărilor de a asigura o tranziție lipsită de șocuri și de prea mari sacrificii. Totodată, incertitudinea succesului reformei constituie principalul obstacol în calea investițiilor, iar acestea reprezintă alfa și omega ieșirii din criză și redresării economice. În această situație, politica tranziției spre economia de piață nu are la îndemână decât câteva linii de conduită care să permită evitarea unor greșeli de natură să compromită atât stabilitatea socială, cât și cea politică. Cu toate greutățile care îi stau în cale, politica macroeconomică trebuie să determine

certitudinea rezultatelor și valabilitatea stimulentele acordate.

Ne propunem să facem o analiză succintă a rolului pe care moneda poate și trebuie să-l îndeplinească în acest proces.

1. Politica monetară

Deprecierea inflaționistă galopantă a monedei naționale este aspectul cel mai vizibil și mai frapant al crizei. El este determinat pe de o parte de liberalizarea prețurilor în condițiile unei evoluții nefavorabile a producției și de exigențele salariale în total dezacord cu valoarea producției realizate. Ca urmare, puterea de cumpărare a volumului global al salariilor este în discordanță cu valoarea producției disponibile pentru piață.

Experiența internațională din ultimii ani a dovedit că inflația nu este o fatalitate care nu se poate combate decât printr-o reformă monetară radicală. Un număr de state au reușit să întoarcă curba inflaționistă și să stabilizeze sau chiar să redreseze treptat puterea de cumpărare a monedei. Deși din această experiență nu se poate cristaliza un program antiinflaționist general valabil, combaterea inflației, având ca punct de plecare specificul fenomenului inflaționist din fiecare țară, studiarea măsurilor antiinflaționiste aplicate în diferitele țări are o utilitate incontestabilă pentru edificarea unei politici antiinflaționiste în România. Obiectivul final al politicii antiinflaționiste este realizarea stabilității relative a puterii de cumpărare a monedei naționale, această stabilitate constituind un factor indispensabil pentru normalizarea vieții

* Ideile din acest articol au făcut obiectul unei comunicări reproduse în revista *Academica* 3 (15) Ianuarie 1992.

economice și dezvoltarea producției.

Printre măsurile antiinflaționiste de ordin general menționăm:

a) eliminarea tendinței de creștere a masei monetare fără o justificare economică;

b) realizarea unui echilibru între cererea solvabilă și posibilitățile de producție pentru piața internă;

c) o politică fiscală care să sprijine inițiativele sănătoase ale producătorilor și totodată să combată toate practicile ilicite;

d) adoptarea unei politici salariale corespunzătoare stadiului de dezvoltare a economiei naționale;

e) reducerea șomajului și implicit restrângerea pe cât posibil a masei monetare canalizate spre consumul neproductiv;

f) adoptarea unei politici de credit echilibrate capabile să stimuleze inițiativele constructive și să stăvilească încercările aventuriste și speculative;

g) o politică valutară care să sprijine stabilitatea internă a monedei.

În politica monetară, Banca Centrală este chemată să joace un rol de prim rang. Îndeplinirea în bune condiții a acestui rol depinde însă de doi factori și anume: rădăcinile instabilității să nu se afle în trecut sau în fenomene economico-politice imprevizibile. Insuccesul acțiunilor stabilizatoare ale Băncii Centrale se mai poate datora dezechilibrului bugetar și evoluției anarhice a cursurilor valutare. În aceeași ordine de idei, se mai pot menționa, ca factor de frînare a politicii antiinflaționiste a Băncii Centrale, majorările de salarii peste limitele admisibile, care influențează prețurile și în continuare necesarul de numerar al economiei. Banca Centrală care are misiunea de a stabili necesarul de numerar nu poate fi învinuită de aceste evoluții negative. Vinovat de continuarea și accentuarea inflației nu este acela care a stabilit volumul masei monetare, ci acela care nu ține seama de acest volum. În cazul

în care politica financiară și salarială ia hotărâri eronate, Banca Centrală se află într-o poziție delicată. Posibilitățile politice monetare sînt limitate. Există situații în care politica monetară este suprasolicitată.

Combaterea inflației nu exclude modificările necesare ale unor prețuri, nici lupta contra investițiilor generate de impulsuri speculative și nici contra economiilor care grevează circulația bănească. Stabilitatea prețurilor nu poate fi asigurată în prima etapă decît cu foarte mare greutate sau deloc.

Prima greutate constă în existența pe piață a unor mari lichidități.

Economia planificată n-a fost în stare să asigure nici acoperirea consumului tehnico-material și nici plasamentul excesului de lichiditate.

A doua greutate constă în însuși procesul de restructurare a economiei. În țările est-europene nu este cunoscută producția concurențială. Procesul adaptării la prețurile mondiale poate fi deosebit de anevoios. Greutatea constă și în condițiile economice și sociale care determină creșterea prețurilor interne. În această situație, inflația nu mai constituie o problemă monetară și ca atare combaterea ei nu se poate rezuma la măsuri monetare. Politica structurală va avea în acest sens, un impact antiinflaționist. Mai puțin clar este efectul politicii structurale asupra politicii de stabilitate monetară. O politică antiinflaționistă prea restrictivă va putea duce la întîrzierea restructurării și astfel efortul agenților economici pierde orice suport în perspectivă. Aceste opinii sînt completate cu cele din capitolul 4 referitor la politica bancară.

2. Politica valutară

Deprecierea internă inflaționistă este asociată cu deprecierea externă a monedei naționale. Aceasta din urmă depreciază mărfurile de export și serviciile. Pe de altă parte ea constituie o frînă la import și creează totodată condiții pentru

înstrăinarea la prețuri derizorii de active interne.

Perioada de tranziție de la economia planificată centralizat la economia de piață este caracterizată în acest domeniu printr-o evoluție de la cursurile oficiale fixe la cursurile formate pe piața liberă în funcție de cerere și ofertă. În general, între cursurile fixe și cele flotante se intercalează o perioadă în care aceste cursuri coexistă pînă în momentul în care sînt create condițiile pentru generalizarea pieței valutare.

În România, politica cursurilor valutare a depășit stadiul cursurilor oficiale, iar cu începere de la data de 11 noiembrie 1991, a depășit și stadiul cursurilor duale, oficiale, pentru anumite tranzacții și cursuri libere obținute prin licitații interbancare pentru toate celelalte tranzacții. Stabilirea cursurilor pe cale administrativă era în contradicție cu obiectivele reformei, astfel încît ea a fost privită ca o reminiscență a vechiului regim totalitar repudiat. Dualitatea prețurilor pentru una și aceeași marfă, valuta străină, a reprezentat un nonsens în condițiile reformei care în plus a prilejuit întinse speculații valutare și exporturi de capital.

Pentru a se ajunge la libertatea formării cursurilor pe piață, a fost stabilit un curs de pornire de 180 lei pentru 1\$ SUA. Cererea și oferta de valută vor determina formarea cursului de piață în jurul cursului de pornire.

Liberalizarea cursurilor, stabilirea lor în funcție de cerere și ofertă pot duce, în condițiile instabilității economice actuale, la valori incompatibile cu interesele țării. Pentru a preveni depășirea coridorului stabilit prin limite superioare și inferioare fixate de autoritatea monetară, este necesară intervenția acestei autorități prin corectarea corespunzătoare a volumului cererii și ofertei valutare. Această intervenție presupune existența unei rezerve valutare speciale, precum și

asigurarea unor credite externe destinate strict intervențiilor stabilizatoare. În același timp trebuie activate toate sursele de devize prin export de mărfuri, turism internațional și alte servicii.

Unificarea cursurilor valutare a constituit una din măsurile fundamentale prevăzute în programul guvernului condus de premierul Theodor Stolojan, îndeplinindu-se astfel o cerință a reformei economice.

Dacă părerile sînt unanime în a recunoaște faptul că formarea liberă pe piață a cursurilor valutare este un imperativ al economiei de piață, nu același lucru se poate spune despre momentul optim al trecerii la unificarea cursurilor. Cererea și oferta de valută sînt mărimi determinate de desfășurarea tranzacțiilor care se efectuează cu parteneri externi. Atîta vreme cît nu există un echilibru relativ între aceste două mărimi, cursurile vor înregistra fluctuații cu atît mai mari cît dezechilibrele sînt mai pronunțate. Intervențiile autorității monetare pe piața valutară (managed floating) sînt utilizate pe plan larg în occident, ele contribuind la realizarea unei stabilități relative a cursurilor valutare.

În general, în actualul stadiu este vorba de o flotare de mici dimensiuni a cursurilor valutare, implicînd intervenții minore pe piața valutară. Nu aceasta va fi probabil evoluția cursurilor libere în România unde economia de piață incipientă poate antrena fluctuații de mai mari dimensiuni. Avînd în vedere această perspectivă, precum și greutatea procurării devizelor necesare intervențiilor, există un scepticism cu privire la alegerea momentului optim de trecere la flotare. Intensitatea prezumată a fluctuațiilor valutare pe de o parte, dimensiunea totuși redusă a rezervei de intervenție, se află la baza părerii că unificarea nu va corespunde întru-totul așteptărilor. Alt risc este determinat de amploarea creșterii prețurilor interne ca urmare a trecerii

cursului dolarului de la 60 lei la 180 lei în urma unificării monetare la importurile de energie și materii prime. Noul val de scumpire va crea o sporire a tensiunilor sociale cu repercusiuni asupra echilibrului social. Cheltuielile sporite pentru protecția socială reprezintă o nouă cauză de suspiciune a unor pături ale populației cu privire la succesul reformei și ameliorarea condițiilor de trai. Absența convergenței factorilor economici și financiari, inclusiv inflația, conform acestei păreri va duce la cheltuirea rezervei de intervenție fără realizarea scopului urmărit.

Adoptarea acum și nu mai târziu a cursurilor unificate se justifică cu toate riscurile, atunci când de ea depinde deblocarea creditelor externe și o îmbunătățire a climatului politic extern față de România. În acest caz, cântărirea efectelor nefavorabile nu mai are sens.

Unificarea celor două cursuri valutare este o reformă care a consacrat legarea valorică a leului de dolarul SUA. Se pune problema dacă această soluție este definitivă sau provizorie, legarea valorică a diferitelor monede fiind un element de bază al sistemelor monetare naționale. Cu alte cuvinte, una din obligațiile derivând din unificarea cursurilor constă în definirea legală a valorii monedei noastre naționale. Dacă legarea leului de dolarul SUA este considerată nu ca o soluție de moment, aceasta va constrânge leul să urmeze din punctul de vedere valoric soarta dolarului SUA, care se știe că nu este o monedă stabilă. Pentru realizarea politicii de stabilitate valorică a monedei noastre, prevăzută în strategia perioadei de tranziție spre economia de piață, este deci necesar să se redefiniească valoric leul, în sensul adoptării unui coș valutar. Acest coș ar urma să cuprindă valutele utilizate cel mai frecvent în comerțul nostru exterior sau o simbioză între dolar și ECU.

Un alt obiectiv al reformei economice constă în adoptarea convertibilității

monetare. Un reputat economist german, prof. Wilhelm Röpke a considerat convertibilitatea drept "cea mai sigură cale spre economia de piață". Prin convertibilitate se înțelege în prezent însușirea legală a unei monede de a fi preschimbată cu altă monedă în mod liber pe piață. Pe această piață trebuie să existe o confruntare între cerere și ofertă și totodată o comuniune permanentă cu alte piețe valutare. Prin convertibilitate se creează premisele determinării exacte a eficienței comerțului exterior în ansamblu și a fiecărei tranzacții în parte.

În lipsa convertibilității, nivelul și structura prețurilor interne diferă de cele internaționale, deformând calculele economice și concluziile referitoare la eficiența producției și a activității de comerț exterior. Întrucât ca urmare a convertibilității, produsele țării se află într-o competiție reală cu produsele celorlalte țări, îmbunătățirea activității de producție, creșterea productivității muncii, ridicarea nivelului tehnic, calitatea și estetica produselor sînt stimulate. Implicit, prin stabilirea de relații directe între partenerii de schimburi, agenții economici care nu îndeplinesc condițiile de competitivitate au de făcut față unor greutăți economice și financiare.

Convertibilitatea impune restructurarea permanentă a economiei prin dezvoltarea prioritară a sectoarelor care produc mărfurile cele mai cerute la export.

Cursurile valutare în general și valoarea monedei naționale în special, sînt puse pe o bază economică, ele rezultînd din cererea și oferta pe piața valutară. Trecerea la convertibilitate poate fi considerată ca fiind un rezultat al atingerii unui nivel mai înalt de dezvoltare și eficiență economică și totodată ca un instrument de perfecționare a relațiilor comerciale și financiare internaționale în scopul lărgirii și diversificării relațiilor economice.

În țările foste comuniste, nu s-a putut

trece pînă în prezent la convertibilitatea globală, lipsind condițiile economice și financiare necesare. În aceste țări s-au făcut totuși unii pași în direcția convertibilității, adoptîndu-se forme limitate de convertibilitate potrivit condițiilor existente. În România, unificarea cursurilor valutare a fost însoțită de introducerea unei convertibilități limitate la tranzacțiile curente.

Datorită consecințelor nocive pe care le poate avea adoptarea convertibilității globale înainte de a se fi realizat condițiile necesare, pașii următori trebuie întreprinși cu maximă prudență. Literatura economică consideră că trecerea la convertibilitatea globală este legată de următoarele condiții: existența unui potențial economic ridicat, capabil să asigure cantitățile de mărfuri cerute de partenerii externi competitiv; realizarea unor structuri ale prețurilor cât mai apropiate de cele de pe piața mondială; echilibrarea balanței plăților curente; stabilirea unui curs real fundamentat economic al monedei naționale; crearea unei rezerve internaționale de intervenție care să corespundă situațiilor de fapt; crearea unui mecanism de intervenție pe piețele valutare pentru apărarea stabilității externe a monedei naționale; cointeresarea agenților economici în realizarea unui comerț exterior eficient; largirea drepturilor, competențelor și răspunderilor agenților economici în legătura cu comerțul exterior.

3. Politica bugetară

Politica bugetară are o pondere importantă în configurarea rolului monedei în etapa de tranziție spre economia de piață. Obiectivul principal al politicii bugetare îl formează în toate timpurile echilibrarea veniturilor și cheltuielilor bugetare. Importanța acestui obiectiv crește considerabil în perioada de tranziție, în care politica monetară în

sprijinul economiei de piață se bazează în mod esențial pe acest echilibru.

În această privință, este știut că există o interacțiune între monedă și buget: o monedă sănătoasă sprijină gestiunea bugetară, iar o gestiune bugetară echilibrată vine în întâmpinarea îndeplinirii de către instrumentul monetar al rolului său în combaterea crizei și în mersul înainte al economiei.

Factorul monetar nu poate opera singur: el trebuie sprijinit prin toate mijloacele de echilibrare a bugetului de stat. În consecință, eforturile de echilibrare a încasărilor și plăților reprezintă principalul factor financiar de asanare a relațiilor monetare ale economiei.

A acuza politica monetară de ineficiență a măsurilor de echilibrare a bugetului înseamnă o abordare unilaterală a ansamblului de relații existente între factorul monetar și bugetar.

În perioada de tranziție echilibrul bugetar constituie o raritate. Dezechilibrele bugetare sînt inerente. Totul este ca aceste dezechilibre să nu depășească limitele admisibile. În România, aceste limite au fost depășite, ceea ce creează probleme serioase întregii desfășurări a activității economice și accentuează instabilitatea monetară.

În perioada de tranziție spre economia de piață, politica bugetară este constrînsă să urmărească un obiectiv major: reducerea deficitului bugetar. Pentru aceasta, există mai multe căi și anume:

a) o cale specifică o formează accelerarea retragerii statului din sectorul productiv în favoarea inițiativei private;

b) finanțarea deficitelor bugetare de către Banca Centrală trebuie strict limitată și orice depășire a limitei trebuie interzisă cu desăvîrșire.

Cîștigarea încrederii populației în acțiunea de reducere a lichidității pieței nu trebuie compromisă prin creditarea organelor de stat.

Nu trebuie trecut cu vederea, faptul că echilibrarea bugetului prin comprimarea cheltuielilor bugetare implică reducerea producției materiale și creșterea șomajului.

Pozitiv este însă faptul că, în perioada de tranziție o serie de cheltuieli ale statului dispar sau se reduc substanțial. Subvențiile se desființează ca urmare a liberalizării prețurilor și tarifelor. Uriașul aparat de planificare al statului este lichidat. Multitudinea ministerelor economice se reduce considerabil, implicit cheltuielile de personal aferente. Nu este mai puțin adevărat că în același timp cresc unele cheltuieli ale statului. Plățile implicate de protecția socială a păturilor nevoiașe ale populației sînt în mare creștere. Prin reorganizări și reprofilări se îngroașă rîndurile șomerilor, cresc alocațiile de șomaj. Din cauza șomajului structural, autoritățile locale pretind în plus subvenții pe motive social-politice.

Politica de echilibrare a veniturilor și cheltuielilor bugetare trebuie din această cauză să conțenească mai mult pe creșterea veniturilor decît pe scăderea cheltuielilor. Dar, și aici apar mari dificultăți. Una din acestea este reducerea veniturilor din producție în urma privatizării unor întreprinderi foste de stat.

Sistemul fiscal rudimentar și perceperea greoaie a impozitelor și taxelor nu sînt de natură să sprijine politica bugetară de creștere a veniturilor statului. Încasările din vânzarea obligațiilor emise de autoritatea statală, precum și încasările din vânzarea unor active ale statului nu pot figura ca venituri bugetare atunci cînd sînt utilizate pentru reducerea lichidității existente pe piață. Cu toate aceste mari dificultăți, politica echilibrului bugetar reprezintă cheia de boltă a seriozității politicii de tranziție. În acest domeniu se hotărăște dacă așteptările nu sînt înșelate și dacă stimulentele economico-financiare sînt asigurate. Aceasta, cu aît mai mult cu

cît, politica monetară și valutară nu pot fi eficiente decît în măsura în care politica bugetară reușește să comprime deficitele și să le restrîngă în timp.

În concluzie, subliniem că în cazul în care parlamentul și executivul sînt în măsură să conceapă programe etapizate, de largă perspectivă, să comprime subvențiile, să modernizeze sistemul de impozite și taxe, să acorde ajutoare de la buget numai în situații excepționale, s-ar face un mare pas înainte în direcția economiei de piață.

4. Politica bancară

În economia de piață, aparatul bancar este organizat pe două trepte. Treapta superioară este reprezentată de Banca Centrală, iar treapta inferioară de celelalte bănci. Această structură a fost introdusă și în România, Banca Națională a României fiind în principal organul de reglare a lichidității pieței. Această funcție este separată de deciziile microeconomice pe baza cărora economia este alimentată cu credite bancare. Celelalte bănci administrează disponibilitățile monetare ale agenților economici și acordă credite. Această ultimă funcție bancară este deosebit de importantă în condițiile tranziției la economia de piață, acest proces fiind strîns legat de transformările structurale, proces complex și de lungă durată. În România a fost înfăptuită trecerea la un aparat bancar pe două trepte, pe baza unei legislații bancare corespunzătoare.

Mult mai complicată decît organizarea aparatului bancar este existența condițiilor unei funcționări eficiente a sistemului. În ce privește Banca Centrală, se poate afirma că aceasta duce o lipsă de cadre care să exercite în bune condiții funcția de dirijare indirectă a băncilor aflate pe treapta a doua. Efectele în serie ale impulsurilor monetare sînt aproape necunoscute și aproape imposibil de stăpînit din cauza absenței pietelor monetare și financiare.

Din cauza absenței pieței monetare, băncile nu sînt capabile să plaseze surplusul de lichiditate existent. Personalul băncilor nu are flerul necesar verificării conținutului cererilor de credite, chiar dacă au căpătat unele cunoștințe referitoare la experiența occidentului. Se resimte nevoia acută a unei instituții care să pregătească pe diferite căi și în condiții adecvate cadrele bancare și să contribuie la modernizarea concepțiilor teoretice și politice care să sprijine efectiv procesul de tranziție spre economia de piață. Lacunele de care dau dovadă în prezent cadrele bancare sînt cu atît mai evidente cu cît, planificarea și contabilitatea întreprinderilor nu oferă o imagine veridică asupra situației agenților economici.

În actualele condiții, nu există altă alternativă decît renunțarea treptată la controlul administrativ. O administrare mai eficientă a lichidității ar putea avea în vedere emisiunea de bonuri de tezaur ale Ministerului Economiei și Finanțelor, precum și stabilirea de plafoane pentru acordarea de credite bancare, depășirea acestor plafoane fiind permisă numai printr-o refinanțare costisitoare.

Politica bancară este în esență o politică a creditului, menită să completeze lichiditatea agenților economici. Într-o perioadă de inflație ca aceea pe care România o traversează în prezent, s-ar crede că există pe piață o lichiditate suficientă. Această concluzie este eronată, deoarece tocmai într-o asemenea perioadă, lichiditatea este insuficientă și are nevoie de activitate bancară pentru a o completa. Această contradicție are mai multe cauze între care faptul că în inflație prețurile cresc, astfel încît tranzacțiile economice au nevoie de mai multă lichiditate deci, de mai multe credite. Or, tocmai într-o asemenea perioadă, autoritățile monetare duc o politică de

credit restrictivă ca mijloc de combatere a inflației, creînd o criză a mijloacelor bănești necesare producției și circulației. Așadar, perioada de inflație din România nu necesită o politică restrictivă, ci una de susținere a producției prin acordarea liberală de credite oricărei activități productive sănătoase. Ca urmare, apare în prim plan, alături de funcția distributivă a creditului, aceea de emisiune, de injectare a unui volum suplimentar de bani în economie, alcătuiind de fapt, principalul volum de mijloace de plată din circuitele economice. Creditul este sursa mijloacelor suplimentare, necesare în urma intrării în circuit a unor noi valori care se distribuie și redistribuie în economia noastră. Creditul poate însă, constitui și germele unui dezechilibru inflaționist sporit, în cazul în care politica de credit se conduce după alte criterii decît cele riguros obiective.

Aici, trebuie să intervină, activitatea de control a Băncii Centrale, investită cu acest drept de legislație în vigoare. Pentru ca activitatea de control a Băncii Centrale să fie cît mai eficientă, este necesar să fie introduse cît mai curînd posibil, hîrțile de valoare - cecurile, cambiile, biletele la ordin - indispensabile nu numai restrîngerii circulației bancnotelor dar și desfășurării în condiții optime a activității bancare. Desfășurarea operațiilor cambiale va pune Banca Centrală în posesia instrumentului de dirijare și control al activității bancare care este rescontul. Concomitent, rescontul va de Băncii Centrale capacitatea de influențare a nivelului dobînzilor bancare, capacitate care se va adăuga celorlalte mijloace de influențare.

Dobînda constituie o pîrghie importantă de influențare a mersului spre economia de piață.

Dobînzile în ascensiune frînează procesele de producție, inclusiv investițiile, demonstrînd penuria de

capital, în vreme ce scăderea ratei dobânzii încurajează activitatea productivă. Autoritatea chemată să supravegheze operațiile bancare va urmări crearea condițiilor pentru formarea acelor dobânzi care să contribuie la conjunctura

economică propice realizării intereselor generale ale țării.

Pentru început, este recomandabil ca politica bancară să nu fixeze anumite niveluri ale dobânzilor, dată fiind labilitatea lichidității interne.